

Robert Dankoff - Nuran Tezcan, *Evliyâ Çelebi'nin Nil Haritası "Dürr-i bî-misîl in ahbâr-ı Nil"*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, 140 sayfa+ekler.

Özen YAYLAGÜL*

Dîvânü Lugati't-Türk ve Kutadgu Bilig gibi Türk dilinin geniş oylumlu metinleri üzerine değerli yayınlarıyla tanıdığımız Robert Dankoff ile Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâmeyle ilgili pek çok çalışmaya imza atan Nuran Tezcan bu kez birlikte hazırladıkları *Evliyâ Çelebi'nin Nil Haritası "Dürr-i bî-misîl in ahbâr-ı Nil"* adlı çalışmalarlarıyla Türklük Bilimi alanına değerli bir katkı yapmışlardır.

Robert Dankoff - Nuran Tezcan, *Evliyâ Çelebi'nin Nil Haritası "Dürr-i bî-misîl in ahbâr-ı Nil"* adlı çalışma Evliyâ Çelebi ve *Seyahatnâme*'nin 10 ciltlik metni yanında Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâme üzerine yapılmış başka birçok çalışmayı daha okuyucularına sunan Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmıştır. Robert Dankoff ve Nuran Tezcan'ın çalışmaları Önsöz (s. 7-8), Giriş (9-44), Kaynakça (s. 47-48), Metin: Vat.Turc. 73- Seyahatnâme (s. 49-114), Yer Adları Çizelgesi (s. 115-130), Yer Adları Dizini (131-138) ve Arapça Yer Adları Dizini (s. 139-140) ile kitap sonuna eklenmiş olan haritalardan oluşmuştur.

Giriş kısmı "Harita Üzerine Kısa Bilgi" ile başlamıştır. Bu başlık altında verilen bilgilere göre, Vatikan Kütüphanesi'nde bulunan (Vat.Turc. 73) ve Osmanlı dönemine ait büyük bir Nil haritası ilk olarak Ettore Rossi tarafından incelenmiştir. Rossi, haritanın 18. yy'da Gius. Sim. Assemani'ye geldiğini, onun 1768'de ölümünden sonra Vatikan Kütüphanesine geçtiğini belirtmiş; ana hatlarıyla haritanın içeriğini vermiş, ne zaman ve kim tarafından hazırlandığı konusundaki görüşlerini de belirtmiştir. Haritanın içeriği ile *Seyahatnâme*'nin 10. cildi arasında sıkı bir bağlantı gören Rossi, haritanın 1685 yılı civarında, Evliyâ Çelebi'nin kitabıyla bağlantılı olarak, onun okurlarından biri, belki de maiyetinde yer alan bir kişi tarafından çizilmiş olduğunu öne sürer. Robert Dankoff ve Nuran Tezcan ise, "İlk Nil Haritaları ve Osmanlı Nil Haritaları" ile ilgili temel bilgileri verdikten sonra "Vat.Turc. 73 Ne Zaman ve Kim Tarafından Yapıldı?" sorusuna yanıt bulmaya çalışır. Evliyâ'nın Nil seyahati sırasında mevcut olmayan eserlerin haritada resmedilerek gösterilmiş olması haritanın seyahatten sonraki bir tarihte çizildiğine işaret eder. "Harita ve *Seyahatnâme* arasında bazı farklı bilgilerin bulunması, birçok yer adının yanlış yazılması haritayı yapan ve yazan bir yazıcı olduğu düşüncesine götürmekle birlikte pek çok bilgi paralelliği, Evliyâ Çelebi'nin kendine özgü söz varlığının ve anlatım özelliklerinin saptanması bu yazıcının Evliyâ Çelebi'den bağımsız bir yazıcı olmadığını göstermektedir." (s. 15-16)

Evliyâ'nın *Seyahatnâme*'de anlattığı bazı yaşam deneyimleri haritaya yansımıştır. Robert Dankoff ve Nuran Tezcan'ın "Evliyâ Çelebi'nin Resim Yapmaya Karşı İlgisi ve Harita Merakı" başlığı altında belirttikleri üzere Evliyâ Çelebi'nin haritaya da büyük ilgisi vardır ve *Seyahatnâme*'nin 1. cildinde, harita

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

ilminde usta olmak için çok seyahat etmek gerekliliği vurgulanır. Evliyâ Çelebi'nin İslâm ve Batı haritacılığında ne ölçüde etkilendiğini tam olarak söylemek zordur. XI. yüzyılda büyük ölçüde yapmış olduğu seyahatlere dayanarak yazmış olduğu *Dîvânü Lugati't-Türk'e* eklediği haritasıyla Kâşgarlı Mahmud Türk haritacılığının başlatıcısı sayılabilir. Kâşgarlı Mahmud, haritasında gittiği yerleri işaretlediği gibi gidemediği çok soğuk, çok sıcak veya tehlikelerle dolu yerleri de belirtmiş ve bazı yerleri efsanelere dayalı olarak görselleştirmiştir. *Seyahatnâme*'nin 10. cildinde Batlamyus'un dünyayı "ilim ve akıl" gücüyle anlatmasına karşılık, Amerika'yı keşfeden Padre ve Kolon (yani Kolombus) adlı ruhbanların hayatlarını seyahatle geçirdiklerini, Batlamyus'un soğuk, sıcak ve tehlikeler dolayısıyla gidemediği yerlere gidip dünyayı dolaşarak haritalarını çizdiklerini, denizcilerin onların haritalarına göre güvenle seyahat ettiklerini belirtmiş olması Evliyâ Çelebi'nin haritacılıkta seyahatin önemini anladığını gösterir. "Evliyâ Çelebi Nil Yolculuğunun Öneminin Bilincinde ve Bir Haritada Gösterme Hedefinde"dir. Bu amaçla Nil'in kuzey deltasını gezerek yolculuğuna başlar. Yolculuğu boyunca, daha önce tehlikeler nedeniyle gidilememiş olan Nil'in kaynağını görme arzusunu yineler. Tehlikeler yüzünden gitmemesi gerektiği konusundaki uyarılara karşın güneye, Nil'in kaynağına en yakın yerleşim yeri olan Cersinka şehrine kadar iner, ancak vahşî doğa koşulları yüzünden Nil'in kaynağına kadar gidemez, Habeşistan üzerinden Kahire'ye dönmek zorunda kalır.

Robert Dankoff ve Nuran Tezcan "Evliyâ Çelebi'nin Nil Yolculuğunun Kısa Özeti" ve "Haritadaki Bölgelerin Genel Özellikleri"ni verdikten sonra "Harita ile Seyahatnâme Arasındaki Metinsel İlişki: Paralellikler ve Farklılıklar; Haritacının Aktarma Yöntemi" üzerinde durmuşlardır. Bu başlık altında verilen bilgilere göre, *Seyahatnâme*'de yolculuk Kahire'nin kuzeyinden başlayıp güneye, Nil'in kaynağına doğrudur. Harita ise, ters istikamette, Nil'in kaynağından başlayıp Kahire, Reşid, İskenderiye ve Dimyat'a doğru uzanır. Haritadaki bilgiler *Seyahatnâme*'deki bilgilerin kısa bir özeti şeklindedir. "Yer Betimlemelerinde Ortak Bakış Açıları" ile "Dil ve Anlatım Özellikleri" haritayı oluşturan ile *Seyahatnâme* yazarını yakınlaştırmaktadır. Bununla birlikte, Sonuç kısmında belirtildiği gibi "haritada çok sayıda kısaltma ve başka kelimelerle açıklama, sıklıkla hatalı okuma ya da yanlış anlamalar ve bunlara ek olarak *Seyahatnâme*'nin müellif hattı yazmasından görülenlerden farklı, bazı alışılmamış yazım biçimleri ve dilbilgisi kullanımlarına da rastlanmaktadır. Haritanın elyazısı üslûbu da farklıdır. Tüm bunlardan yola çıkarak, bazı noktalarda Evliyâ'nın harita üzerindeki denetimini yitirdiğini ya da en azından haritayı, *Seyahatnâme*'nin müellif hattı yazmalarının ilk beş cildinde yaptığı gibi hataları düzeltmek için bir daha gözden geçiremediğini varsayabiliriz." (s. 45)

Dankoff ve Tezcan, haritayı kısımlara ayırmış, numaralandırmış, bu kısımları ayrı sütunlarda *Seyahatnâme* metniyle karşılaştırarak vermiştir. "Metin: Vat. Turc. 73 – *Seyahatnâme*" kısmı bu nedenle paralel okuma sağlamaktadır. Kitap sonunda yer alan "Yer Adları Çizelgesi", "Yer Adları Dizini" ve "Arapça Yer Adları Dizini" adlı bilim alanında yapılacak çalışmalara kaynaklık edebilir. Robert Dankoff ve Nuran Tezcan'ı bu değerli çalışma için kutluyor ve Türklük Bilimine yeni katkılarını bekliyoruz.